

Zoltán Györe, Attila Pfeiffer,
Одсек за историју
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду
Примљено: 1. 7. 2016.
Прихваћено: 8. 11. 2016.

doi: 10.19090/gff.2016.2.79-101
UDK: 172.15 : 999 Szecheny I.
Pregledni naučni rad

ГРОФ ИШТВАН СЕЧЕЊИ, СИМБОЛ ПРОГРЕСА И РОДОЉУБЉА¹

Гроф Иштван Сечењи (1791-1860) један је од најзначајнијих личности историје Мађарске. Био је утемељивач мађарског либерално-националног програма и један од вођа реформног покрета 1825-1848. г. Показао је да је уз непоколебљиви патриотизам, дубоко промишљање актуелних друштвено-економских и политичких проблема, неисцрпну енергију и истрајност могуће усмерити политичка и друштвена збивања у правцу општег прогреса земље. Својим моралним ставовима и разгранатим теоријским и практичним прегалаштвом постао је узвишен, али тешко достижан пример својим савременицима и каснијим генерација. Сем осталих основао је Мађарску академију наука, саградио је први сталан мост преко Дунава између Будима и Пеште, развијао је саобраћај, нарочито паробродарство, спровео регулацију тока Дунава у Ђердапској клисури, залагао се за изградњу жељезничке мреже Угарске, радио је на претварању Будимпеште у привредни и културни центар Угарске у велелепни град по европском узору; одомаћио је касина, коњске трке и узгој квалитетних раса коња, итд.

Кључне речи: Иштван Сечењи, Vormärz, Угарска, Србија, Хабзбуршка монархија, либерализам, национализам, грађански преображај, историјске личности, 19. век.

Циљ студије јесте, да поводом 225. годишњице рођења усмеримо пажњу на грофа Иштвана Сечењија, на једну изузетну историјску личност која је својом делатношћу била заслужна за интензивну промоцију идеје грађанског преображаја, либерализма и толерантних интер-етничких односа и која је развила веома разгранату и далекосежну практичну делатностна унапређења културног живота и привреде своје земље. Уједно, Иштван Сечењи је својим савременицима – Мађарима и немађарском становништву Угарске – служио као пример истинског родољуба, који је свом народу посветио све: свој иметак, срце и душу, сву своју енергију (Озер, 2010: 26). Његове идеје и морална начела као и његова практична делатност, вредне су проучавања и данас.

Однос савремене српске јавност према грофу Сечењију била је позитивна – добрим делом услед његовог толерантног односа према народном

---

¹ zoltan.gyore1@gmail.com

Овај рад резултат је истраживања вршених у оквиру републичког пројекта Војвођански простор у контексту европске историје.

питању у Угарској. Срби су са пуно пажње и симпатије пратили његов рад на унапређењу привреде и инфраструктурних објеката Угарске, а ценили су га и због његовог поштеног и примереног родољубља. Позитивна оцена либералне делатности грофа Сечењија опстала је у српској историографији до дан данас. Штoвише, он је један од двадесет деветоро мађарских историјских личности о којима српски ученици уче у основној и средњој школи (Ózer, 2010: 26, Крестић, 2003: 101). Већ Сечењијев отац гроф Ференц Сечењи² имао је контакте са Србима и то на високом нивоу: лично се срео и разговарао са митрополитом Стефаном Стратимировићем, па су се и дописивали – неретко у вези са куповином одличног сремског вина од стране грофа Сечењија (Ózer, 2010: 27).

Српска историографија се, сем радова Петра Крестића и одређених кратких биографских података, његовом личношћу бави углавном споредно.³ С друге стране, на мађарском језику постоји права библиотека биографија (да поменемо само пар аутора: Жигмонд Кемењ, Антал Зичи, Микша Фалк, Иштван Фридрих, Ђула Висота, итд.), монографија, студија, чланака и разних пригодних текстова које се баве животом и делом грофа Иштвана Сечењија из најразличитијих аспеката. Такође је богата његова писмена заоставштина, било да се ради о књигама, брошурама, писмима, саборским дискусијама, разним говорима, итд. Изузетно су вредни његови дневници које је водио од 1814. године – на немачком језику, што их чини приступачном српским истраживачима. Постоје збирке његових дела од којих је најобимније издање Миклоша Будаија из 2003. године (*Gróf Széchenyi István minden írásá*), у дигиталној форми.

За српског читаоца или историчара – уколико зна мађарски или немачки – богата писмена заоставштина, а надасве дневници грофа Сечењија представљају праву ризницу података не само у вези са његовим животом, схватањима о морали и политици, већ и у вези са самим временом о којем је реч, о личностима, о политичким идејама и политичкој пракси Мађарске у првој половини 19. века. Његов дневник пружа одличан увид у начин живота и размишљања савремене аристојратије, али и у материјални и приватни живот поменути епохе. Посебно интересантне могу бити његове забелешке из првих осам месеци револуционарне 1848. године.

Поштоваоци и противници грофа Иштвана Сечењија су током последња два века изнели доста различита мишљења о њему. Један од

² Ференц Сечењи (*Széchenyi Ferenc* 1754-1820) аристократа, дарезљиви мецена књижевности и науке. Намера му је била да прибави сву стручну и белетристичку литературу на мађарском језику и сву страну литературу која се односи на Мађаре. Како би осигурао доступност своје збирке свима, поклатио ју је својој нацији, чиме је поставио основе Мађарске националне библиотеке и Мађарског националног музеја.

³ Nebojša Jovanović, *Leksikon ličnosti u udžbenicima istorije*, Novi Sad 2002; Petar Krestić, *Mađarsko-srpska prožimanja tokom prve polovine XIX veka: Primer Stefana Sečenjija*, у: Božidar Kovaček – Petar Lastić (urednici), *Iz istorije srpsko-mađarskih kulturnih veza*, Novi Sad – Budimpešta 2003, 101–106; Petar Krestić, *Serbске народне новине о Стефану Сечењију*, Зборник Матице српске за историју бр. 44 (1991) 111-116; Antonije Hadžić, *Stefan Sečenji*, Srbski letopis 1, Budim 1860.

грофових најозбиљнијих противника, свемоћни аустријски канцелар К. В. Л. Метерних⁴, исправно процењујући Сечењијеве идеје и његов карактер, констатовао је да ће његове политичке визије постати пут којим ће његова нација ходати у будућност. Други су грофа Иштвана Сечењија називали будитељем нације, највећим Мађарем, усамљеном пирамидом, мудрим и трезвеним реалполитичарем, али и хладно прорачунатом особом, човеком који зна страствено мрзити, а такође и лудим грофом. Данас се он обично сматра најистакнутијом личношћу реформног периода (1825-1848) историје Мађарске, утемељивачем мађарског либералног политичког програма и једним од твораца модерне мађарске грађанске државе. Доба реформи се можда најкраће може карактерисати као период у којем су циљеви националног покрета и либералне реформе друштва спровођени паралелно. Било је то доба које је утемељило, припремило терен револуцији из 1848. године, доба без чијих остварења револуција из 1848/49. тешко да је замислива. Политичка делатност грофа Сечењија је била дуготрајна (1825-1848, 1856-1860), веома разграната и вишеслојна, дубоко промишљена, за спољног посматрача понекад противречна и била је надасве енергична. Иако су грофа Сечењија, полазећи са различитих полазишта, различито оцењивали, његову историјску величину и огромне заслуге нико није доводио у питање. Један од његових савременика и раних биографа је између осталог приметио: „Као личност, као карактер остала је вечна загонетка за своје савременике“ (Kemény, 1970: 62).

Време рођења грофа Сечењија подудара се са крајем динамичног и напредног периода просвећеног апсолутизма и са почетком настајања национално-препородних покрета по Аустрији и Угарској. Своје детињство провео је у миру породичног дома, а као младић шест година је службовао као хусарски официр по разним ратиштима Европе у тешким борбама против цара Наполеона. Уздизање своје земље и нације постао је његов животни позив после 1815. године – када је постепено дошло до заоштравања односа између хабзбуршког двора и мађарских сталежа – у време када је отворени сталешки отпор, настао у вези са регрутацијом, повећањем пореза и све израженијим апсолутизмом бечког двора, скршен упућивањем војних јединица у мађарске жупаније 1823. године.

Без обзира на конзервативну и апсолутистичку политику бечког двора, пуно тога позитивног се одиграло у Угарској од 1790-тих до средине двадесетих година 19. века (Gyöge, 2009a: 182-190). С краја 18. века код просвећених личности Угарске се већ укоренило мишљење да Угарска у привредном и друштвеном смислу заостаје за срећнијим, западним делом Европе. Од тог

⁴ Клеменс Венцел фон Метерних (1773-1859) био је аустријски државник, политичар и вероватно најзначајнији дипломата свога времена. Одиграо је велику улогу током преговора на Бечком конгресу. Заједно са руским царем оснивач је Свете алијансе. У унутрашњој политици изградио је познати «Метернихов систем» – специфичан полицијски режим, усмерен против либералних тежњи и против националних покрета присутних широм Аустријског царства. Главну средство којим се овај систем служио у борби против револуционарних покрета била је цензура, али су коришћена и одлучнија средства.

доба свест о потреби темељитих реформи било је – у мањој или већој мери – присутно у мађарској политичкој јавности. С обзиром да у деценијама после Велике француске револуције хабзбуршки двор није био спреман на вршење реформи, оне су скинуте са дневног реда, али нису заборављене. Бројне књиге, студије, новински чланци и брошуре анализирале су стање друштва и привреде у Угарској; публиковани су вредни статистички радови, настало је некиолико одличних економских анализа препрека развоју привреде; резултати рада реформистичких комисија су од почетка тридесетих година пружали обиље података неопходних за унапређење земље. Ширим слојевима становништва постало је јасно да феудални окови ометају могућности личног пословног напретка; у циљу унапређења производње основане су пољопривредне више школе у Мађаровару и Кестхељу. Лингвисти и књижевници на челу са Ференцом Казинцијем⁵, извршили су иновацију мађарског језика, прилагођавајући је потребама модерних наука и културе; паралелно са тим постале су видне промене у начину размишљања дела мађарског племства које су утирале пут друштвеном прогресу (Györe, 2009b: 80-82). Без обзира на позитивне промене друштво се и даље чинило тромим и статичним. Потребна је била личност која ће уснуле снаге покренути и ујединити у правцу једног заједничког циља и која ће дати полета покрету. Требало је поново убрзати време. Тај задатак примио је на себе гроф Иштван Сечењи.

МЛАДОСТ И ПОЧЕЦИ ЈАВНЕ ДЕЛАТНОСТИ ИШТВАНА СЕЧЕЊИЈА

Иштван Сечењи рођен је у Бечу 21. септембра 1791. године као потомак две имућне грофовске породице. Његова мајка била је грофица Јулија Фештетич, а отац Ференц Сечењи. Док се отац Ференц прославио као великодушни мецена и оснивач Националног музеја и припадајуће велике и богате библиотеке, Иштванов ујак, Ђерђ Фештетич, био је оснивач већ поменутог *Георгикона* у Кестхељу. (Kemény, 1970: 114). Могли бисмо приметити, да Иштван Сечењи од својих родитеља није наследио само аристократско порекло и афинитет према култури већ и жељу да се докаже достојним дела својих предака служењем интереса своје домовине и нације, што се уосталом види већ из неких његових младалачких писама. Ова констатација је тачна ако и знамо да се његов отац под дојмом страха Велике француске револуцију окренуо од просветитељских идеја конзервативизму и католичкој цркви и да свог сина није директно упућивао у правцу сопственог народа – што је Иштван Сечењи касније пребацивао свом оцу (Csetri, 1992: 2, 11).

Сечењи је у младости добио приватно образовање и војну обуку. Међу његовим професорима био је професор универзитета, лингвиста Миклош Реваи као и Келемен Хофбауер којег су 1909. прогласили свецем (Halász, 1 A fiatal Széchenyi, para 15). Под сугестијом оца, заједно са браћом, ступио је у

⁵ Ференц Казинци (*Kazinczy Ferenc* 1759-1831) мађарски писац и јавна личност, идеолог мађарског просветитељства и реформатор мађарске књижевности и мађарског језика.

војску 1809. године. У војној служби показао је иницијативу и велику храброст, више пута је рањаван. Већ се у својој првој бици, код Пожуна, истакао, чиме је задобио похвале својих надређених официра па и самог цара. Показао је велику одважност и преговорачки таленат у историјској бици код Лајпцига, у којој је имао видног удела у привлачењу шведског престолонаследника Бернадота на страну противнаполеонске коалиције. Своју храброст и способности доказао је у даљем ратовању против Наполеона у Француској и против некадашњег Наполеоновог генерала, актуелног напуљског краља Јоахима I (Мира) у Италији. Иштван Сечењи је током ратовања задобио поверење и поштовање својих подређених војника и надређених официра и примио је висока војна одликовања од руског цара, пруског краља као и на престоље враћених италијанских владара. Међутим, признања су добрим делом изостала од стране бечког двора. Чини се да камарила није желела брз успон младог мађарског, способног официра, који пак није довољно скривао своје примедбе на организацију и функционисање аустријске војске (Zichy, 1896, Gróf Széchenyi István Életrajza, para 22). У вези са тим Иштван сечењи је своме оцу 1815. г. из Лондона писао да је његова савест потпуно чиста, да је своју државу и цара служио најбоље што су околности дозвољавале и да је број оних, који слично њему нису унапређени, толико велик а заслуге толико поштовања вредне да му је драго да припада тој групи официра и да је сасвим задовољан са капитанским чином (Kovács H. - Körmendy K. - Mázi B. - Oplatka A., 2014, 39).

Док су ратне околности и аристократски салони омогућили младом Сечењију да окуси сласт војних и љубавних успеха и да се окрене у највишим војним и цивилним круговима Европе, рутинска служба у аустријској војсци после Бечког конгреса (1815.) није задовољавала његове захтеве, те је узимао бројна и дугачка одсуства, која је добрим делом трошио на путовања (Kemény, 1970: 82). Истовремено, биле су све бројније Сечењијеве примедбе на рачун Аустријске монархије, царске војске, бирократије; атмосферу владарева самовоље осећао је скученом и сматрао је да су неопходне промене. Тада међутим још није био сазрео за озбиљну политичку делатност.

Према благонаклоној формулацији његовог биографа, Микше Фалка, Иштван Сечењи је тада живео „бучним и несташним“ животом, за шта је заиста имао одличне могућности и предиспозиције – као истакнутом представнику мађарске аристократије њему су биле отворене капије европских палата. Сечењијева личност и појава такође су била привлачна, пошто је располагао финим манирима и космополитском образованошћу карактеристичном за тадашњу европску аристократију и лако се кретао и у највишем друштву; био је живописна и романтична особа, надалеко чувен по одличном мачевању и јахању, такође је био изврстан пливач (примера ради, по сведочанству свог дневника 19. септембра 1825. препливао је Дунав између Будима и Пеште); уз све то био је одличних радних способности, ведар, висок и наочит младић лепог држања, који је духовито водио конверзације – и обожавао је жене, о

чему су кружиле бројне анегдоте. При својим љубавним авантурама се није ограничавао само на аристократске салоне и неудате даме, те се дешавало да је неспоразуме морао решавати двобојима у зору (Falk, 1868: 15-16).

Љубав његовог живота ступила је на сцену 1824. године. Била је то бисер аустријске аристократије, моравског порекла, двадесетпетогодишња грофица Кресанс Зајлерн-Аншпанг (*Crescence Seilern-Anspang*), жена далеког рођака грофа Сечењија, грофа Кароља Зичија. Њихова веза мотивисала је Сечењија на велика дела. После смрти грофа Зичија коначно су склопили брак 1836. године. Кресанс је опстала уз мужа и у најтежим временима све до Сечењијеве смрти. Одгајали су шеснаесторо деце (7 из првог брака Кароља Зичија, 7 из брака са Зичијем и двоје заједничке деце) (Nyágy, 2014: 22-28).

Још за време ратова Иштван Сечењи је обишао Чешку, Моравску, Француску, Немачку, Италију, а касније је овим земљама додао Сицилију, Малту, северне делове Шпаније, делове Мале Азије, Балкан, Истанбул, Грчку (непосредно пред избијање Грчког устанка). У великој Британији је боравио барем шеснаест пута. У прво време је путовао ради авантуре и забаве, касније ради стицања знања. У Британији га је првенствено импресионирао политички и привредни систем, али су га такође живо занимали услови и околности техничког напретка, специфичности британске пољопривреде као и индустријализација. У горе поменутом писму из Лондона је написао између остачог следеће: „Заиста се морам поклонити пред савршеношћу ове земље, и из дана у дана поново да признам, да се готово у потпуној мери слажем са начином живота, моралом и обичајима једна овакве слободне земље“ (Kovács H. - Körmendy K. - Mázi B. - Oplatka A., 2014, 389). Слично томе, Сечењи је високо ценио напредност и организованост Француске, срећеност немачких села као и пољопривреду и уметност Италије. Своју пажњу највише је ипак усмеравао на развој грађанског друштва, на парламентаризам, техничке иновације и тржишну економију. Са путовања по Енглеској 1818. године донео је бројне књиге, описе техничких средстава па и једну парну машину. По сопственом признању путовања су га усмерила према делатности у корист своје земље и народа, а указала су му и на сопствене мане у образовању. Нарочито је боравак у Великој Британији скренуо пажњу Сечењију на величину разлика у развијености и неопходност покретања дубоких привредних и друштвених реформи – по британском моделу. При томе је био потпуни свестан тешкоће имплементације страног примера на домаће прилике. По повратку са својих путовања по Западној Европи често је постајао депримиран тежином заосталости своје домовине, те је размишљао о насељавању у Великој Британији или у САД. Ипак, детаљнијим упознавањем прилика у Угарској, као и под утицајем некадашњег васпитача Јаноша Лункањија и свог новог пријатеља грофа Миклоша Вешелењија⁶ одлучио је да свој живот посвети уздизању мађарске нације (Csetri, 1992: 2, Falk, 1868: 12-14, Kemény, 1970: 81).

Његово поменуто животно усмерење настало је током 1818-1820. година

⁶ Миклош Вешелењи (Wesselényi Miklós 1796-1850) политичар, члан лидер горњег дома угарског сабора, почасни и директорски члан Мађарске академије наука.

и сем искуства стечених на путовањима била је резултат Сечењијевих вишегодишњих размишљања о будућем позиву. Он је разматрао могућности напредовања у војсци, ангажман у дипломатији, бављење књижевношћу или посвећивање јавним пословима. Бројне књиге које је читао оријентисале су га такође према јавној делатности. Свесно је радио на свом образовању и пуно времена је проводио студирањем књига из области економије, теорије државе, историје, филозофије, белетристике и политичке стручне литературе. Међу његовим штивом била су дела Бајрона, Шекспира, Монтења, Алфиерија, Монтескјеа, Волтера, Расина, Бентама, Смита, Лока, Шилера, Шатобријана, Бенјамина Франклина, Адама Милер и других. Сем идеја просветитељства и романтизма на Иштвана Сечењија су одређујући утицај имале идеје француске револуције, њен огроман историјски значај и њена догађајна историја. Детаљно је проучавао одговарајућу литературу (између осталих синтезе Луја Блана, Ламартина, Ламеа, Сегура, памфлете и дела мадам де Стал, мемоаре Фушеа, Ла Каза, итд). Нарочито се фокусирао на питање у којој мери су током револуционарне праксе остварени првобитни циљеви револуције, пре свега принцип слободе, једнакости и братства. Могло би се десити да његова одбојност према револуцији проистиче управо из одговора датих на поменуто питање. Сечењи је из наведених дела издвојио пре свега мисли које су биле применљиве на поједине проблеме Угарске. Своју околину пренеразио је чињеницом да Наполеона није само критиковао већ, можда и чешће, хвалио. Бела Гринвалд примећује како је он упијао у себе европске идеје и да је их он ширио по целој Мађарској (Pándi, 1965: 382, Csetri, 1992: 2, 4-6,9, Sótér, 1965: 382).

ПОЛИТИЧКЕ ИДЕЈЕ ГРОФА СЕЧЕЊИЈА И ПОЧЕТАК ЊЕГОВЕ ПОЛИТИЧКЕ ДЕЛАТНОСТИ

Сечењијева основна замисао била је бентамовско *највеће добро за највећи број људи*, што је он сматрао остварљивим уз разградњу феудалног система, грађански преображај друштва и политичког система као и кроз суштинске промене у свести људи. Сечењи је био одлучан противник феудалног система. По њему корен сваког богатства лежи у добро уређеном, рационалном и систематском раду; у слободи, конкуренцији, у образовању и модерном привређивању (Fábián 1992: 14-15, 19). Његов циљ је било спашавање мађарског народа и њено подизање на ниво образованих европских народа, што се по њему могло постићи само планираном и постепеном делатношћу. Први његов подухват у смеру одомаћивања страних успешних јавних установа било је организовање коњских трка које су требале послужити за дружење племства на вишем нивоу и као подстицај квалитетном коњогојству. За ову акцију добио је подршку краља Фрање I и палатина Јосифа 1822. године (Gergely 1998: 7-8, Kemény 1970: 81, Falk 1868: 18, 23, Kemény 1970: 83, Tóth 1970: 68).

Почетак Сечењијевог политичког наступа на земаљском нивоу везује се за одржавање Угарског државног сабора 1825-1827. године, његовом подршком захтевима сталешке опозиције и обраћањем окупљеним на седници Горњег дома Диете на мађарском језику, што је било крајње необично за тадашње прилике. Такође, он је том приликом понудио једногодишње приходе (60.000 форинти) својих пространих поседа за оснивање мађарског Ученог друштва-касније Мађарске академије наука (Göög 2002: 372). Његовим примером повели су се бројни други родољуби, те је убрзо прикупљена позамашна сума за поменуту намену. Током каснијег заседања сабора често је полемисао, нарочито када се радило о питањима слобода, мађарског језика и верске толеранције. Услед својих либералних начела убрзо је доспео у сукоб са канцеларом Метернихом и својим надређеним официрима те је иступио из војске (Dobszay, 2000: 25). У свом дневнику током 1826. године више пута је бележио да је суштина актуелних политичких збивања сукоб између права народа и апсолутизма (Csetri 1992: 7). После заседања Сабора своје активности сконцентрисао је око три питања: оснивања и осамостаљивања рада Ученог друштва, Касина и коњских трка. (Kovács H. - Körmendy K. - Mázi V. - Oplatka A., 2014, 88-89).

Његова прва књига посвећена је управо важности и корисит узгоја добрих пасмина коња и организовања коњских трка (*Lovakrul*, 1828). За њом су следили бројни новински чланци, брошуре и књиге од којих су нека дела услед забране аустријске цензуре морала бити публикована у иностранству или са доста закашњења (*Hunnia, Stadium, Nagy magyar szatíra, Önismeret, Ein Blick...*, итд). Стил његовог писања је био динамичан, лабаве конструкције, промишљен, често уз сарказам, допадљиви патос, критичан и рационалан. Језик је био неуједначен, но радо је користио нове речи па је неке и сам стварао за нове појмове. Од њега потиче и назив Будимпешта. Сечењијеве идеје су иначе извршиле веома позитиван и јак утисак на развој мађарске књижевности (Pándi, 1965: 382, Fábíán, 1992: 22).

Гроф Сечењи је сматрао да је први корак на дугом и тешком путу реновације државе суочавање јавности односно народа са реалним стањем ствари, при чему је неопходно срушити све њене илузије и јасно дефинисати актуелне проблеме. Стога је током својих јавних наступа бескомпромисно, храбро, речито, критички а често и свесно драматизујући, без милости шибао по материјалном и духовном сиромаштву свог народа. Истицао је дубоко незнање, лењост народа, анационалност горњих слојева племства, чак је доводио у питање славну прошлост Мађара. Са својим схватањем слободе никако није могао спојити угарски феудални система у којем је 400.000 племића тлачило 10 милиона сељака, а вековни сталешки устав јасно је окарактерисао као антилибералан (Csetri, 1992: 11). Поменути реализам многима је сметао и многима је погађао самољубље. Међутим, треба да нагласимо да гроф Сечењи није критиковао само друге већ је био крајње захтеван и критичан према себи. Сматрао је, да претендовати на вођство

других људи без дубоког самопознавања и самокритике представља тежак грех (Bethlen, 1932: 4).

И заиста, при крају двадесетих година 19. века он је сву своју енергију страствено усмерио на промицање грађанског преображаја Угарске, на њен развој у духовном и материјалном смислу; тежио је да путем добробити и културе мађарској нацији извојује поштено место међу европским нацијама. При томе, важним је сматрао и развој саобраћаја и повезивање Мађара са другим нацијама преко трговине (Bordás, 2010: 95-96). Био је потпуно свестан тежине задатка, те је чинио све ради њеног постизања. У компликованим политичким борбама увек је бирао опцију која је водила крајњем циљу – што се посматрачу понекад могло чинити противречним. С обзиром на државно-политички статус Мађарске, веровао је да се развој може постићи плански, постепено и у сагласности са бечким двором, уз активно учешће мађарске аристојратије. За разлику од својих каснијих критичара из редова либералне опозиције, он је сукобљавању са хабзбуршким двором претпостављао развој привреде, саобраћаја, трговине и културе – чији би успеси у некој будућој евентуалној конфликтној ситуацији омогућили заузимање чврстог става према двору, уколико би то било неопходно. Гроф Сечењи се увек трудио да одржи добре односе са бечком владом и канцеларом Метернихом. Као што то примећује Жигмонд Кемењ, *није хтео толико да се супротставља колико да ствара* (Tóth, 1970: 80-81).

Гроф Иштван Сечењи, бојећи се потенцијалне револуције, сматрао је да за постизање далекорочних циљева, сем поменутих средстава могу добро послужити ванполитичке, развојне друштвене активности усмерене на увећање нивоа културе и на формирање политичке и културне јавности (Dobszay, 2000: 25). Према његовим схватањима заједнички напредак, једнакост пред законом, благостање и заједничке слободе могу извршити хармонизацију, уједињење интереса разних слојева друштва: аристојратије, племства, грађанства, интелигенције па и сељаштва; а изградња грађанског друштва би ојачала нацију наспрам политике бечког двора и ублажила би националне захтеве немађарских народности (Györe, 2009a: 360-363, Györe, 2009b: 81-85).

ЛИБЕРАЛНИ ПРОГРАМ

У формулисању мађарског либералног програма који је уједно постала основа двору опозиционог политичког покрета, одређујућу улогу имала су три Сечењијева рада: *Hitel* (*Kredum*, 1830.), *Világ* (*Csemlöcs*, 1831.) и *Stadium* (*Stadij*, 1833). Сечењи је ове књиге сматрао средствима преко којих ће мађарску јавност упознати са својим реформским плановима и убедити у неопходност дубоких промена.

Књигу *Hitel* наменио је пре свега пажњи племства и фокусирао се на питање проблема кредитирања, што је по логици ствари за собом повлачило бројна друга питања привредног, правног и политичког карактера, а чије

је решење било изведиво једино декомпозицијом феудалног поретка. Немилосрдно указујући на тешку привредну ситуацију, Сечењи је позивао племство да стане на чело нужних друштвених и привредних промена, ако ни из ког другог разлога барем због сопствених интереса, објашњавајући да су угарски поседници сиромашнији него што је то нужно, управо услед феудалних стега. Предложио је читав низ мера које би омогућиле „избављење од окова феудализма“ (Kemény 1970: 86, Nagy 1983: 26-27).

У књизи је изнео две свеже, битне и мотивишуће мисли, које су у својој суштини у том моменту биле у потпуној опреци са преовладајућим схватањима. Тврдио је да слава Мађара не лежи у прошлости – како се веровало – већ управо захваљујући резултатима који ће бити постигнути грађанским преображајем, слава Мађара тек наступа у будућности. Друга продуктивна теза је била констатација да разлоге релативне заосталости Мађара не треба тражити у политици бечког двора према Мађарској и Мађарима, већ у себи самима, из чега је следило да се напредак може постићи спознајом сопствених грешака и решавањем проблема из сопствених снага. Жигмонд Кемењ примећује да је Иштван Сечењи овим тезама заправо објавио рат дотадашњој нововековној прошлости Мађара (Mérei, 1983: 316, Nagy, 1983: 20, Kemény, 1970: 125-126).

Као што видимо, инхерентни елемент Сечењијевих реформних планова био је нови морални концепт активног родољубља који се није задовољавао само идејама и речима већ је претпостављао конкретну, сталну делатност усмерену на развој земље и свог народа. Ове идеје изазвале су заиста широк одјек и далекосежне промене. Највише пријемчиви на идеје биле су младе генерације, интелектуалци, средње и ситно племство и нарочито књижевници. Мађарски књижевници су Сечењијеве идеје брзо инкорпорирали у своје радове, што је било од великог значаја за брзо ширење његових либералних идеја. Многи књижевници су се под утицајем *Hitel*-а од ламентирања над славном прошлосту окренули садашњости и романтичној визији стабилније будућности. Било је наравно и доста негативних реакција: део племства које је желело задржати племићку ослобођеност од плаћања пореза као и стари таблабирови осуђивали су Сечењијеву књигу, неретко су је јавно спаљивали, а њеног аутора називали пљачкашем поседа и бунџијом сељака. Сечењи је на критике већ следеће године одговорио књигом *Világ* (Светлост) у којој је сем јасних и одлучних одговора посебно наглашавао важност афирмације мађарског језика у свим сферама живота као и важност проширења благодети што квалитетнијег образовања на што већи круг људи, односно на важност прихватања цивилног удруживања грађана у циљу постизања одређених привредних, културних или друштвених циљева (Sóter, 1965: 382, Kemény, 1970: 127, Görög, 2002: 373).

Његова трећа књига *Stádium* (Стадиј), која је због цензуре публикована са закашњењем, требала је да буде заправо програм за либералну опозицију за Државни сабор који је заседао од 1832. године. Књига писана систематично, јасно и сугестивно предлагала је и образлагала законе које

је требало усвојити ради покретања грађанског преображаја и свеукупног развоја Угарске. Ова књига имала је одређујући значај у политичком животу Мађара до следећег заседања сабора 1840. године (Kemény, 1970: 99). Сечењи је предлагао укидање свих привилегија, једнакост пред законом и слободу за све грађане земље, проширење права поседа на сво становништво земље, укидање монопола, цехова, лимитација и других мера које су ограничавале конкуренцију, опорезивање племства, јачање привреде, уређење токова река, изградњу путева, као и озваничење мађарског језика за службени језик уместо латинског. Практично у овој и у претходне две књиге – сем захтева за обавезним откупом кметовских права и питања државно-правних односа са бечким двором – гроф Сечењи је изнео све захтеве које је опозиција прокламовала почетком револуције 1848. г. у Мађарској (Spira, 1959: 28, Kemény, 1970: 128-129).

Даљи важни елементи Сечењијевог програма били су развој паробродарства на Дунаву, Тиси и језеру Балатон, изградња сталног моста између Будима и Пеште, оснивање касина – као својеврсних сцена одвијања друштвених, политичких и културних дискусија; оснивање националног позоришта; оснивање спортских удружења, ваљаоница; покретање узгоја свилен-буба; модернизација Будимпеште и њено претварање у велелепни европски град који би био центар привредног, културног и политичког живота земље. Поред ових активности Сечењи је налазио времена и за изградњу јавних базена, озелењавање улица и питања урбанизације као и за проблематику иновације језика (Gergely, 1998: 12).

Сем књига Сечењи се трудио да своје савременике убеди у неопходност реформи путем штампе, саборских дебата, преко касина и разних удружења. Иако је био свестан оправданости политике сталешке опозиције бечком двору, своју активност је ограничавао на извођење неопходних реформи – будно мотрећи при томе да не изазове негативне политичке или насилне реакције Двора, које би могле зауставити започете позитивне промене. Сваки свој корак предузимао је промишљено и плански, процењујући увек могући исход и реакције. Његове делатности су се одвијале на широком плану од теоријских поставки до свакодневне праксе и сасвим ситних детаља као што је, примера ради, чистоћа палубе паробродова. Са хабзбуршким двором је долазио у сукоб само у случајевима у којима је политика двора директно спречавала реформе. У својој активности био је неуморан, радио је са огромним еланом не штедећи ни свој иметак ни сопствено здравље – чиме је заслужио дубоко поштовање савременика (Kemény, 1970: 85, 95, 96-97, 109-110).

УРЕЂЕЊЕ ТОКА ДУНАВА

Реформна активност довела је Иштвана Сечењија у наше крајеве. Он је лета 1830. године с циљем студирања могућности уређења тока Дунава кроз Ђердапску клисуру и упознавања прилика на Балкану (делом због могућности трговине) организовао путовање од Пеште до Црног Мора, даље

до Истанбула и назад преко Бугарске и Србије до Земуна. Том приликом провео је неколико дана код кнеза Милоша Обреновића у Пожаревцу. Вредан пажње је његов дневник са поменутог путовања (дневник је публиковао 1942. године гроф Хуго Калноки под насловом: *Széchenyi István és Waldstein János keleti utazása 1830-ban*) (Bordás, 2010: 11, 62). Можда под утицајем поменутог путовања и боравка у Србији, Сечењи је у једном писму насталом 10. октобра 1830. године констатовао да су интереси Мађара и Срба толико испреплетени, да хтели то они или не, просто морају бити пријатељи (Fried, 1867: 1).

У наредним годинама Сечењи је често боравио у области Доњег Дунава. Његов циљ са регулацијом тока Дунава био је да повеже Угарску, у ширем смислу Аустријску царевину, са црноморским и блискоисточним тржиштима и балканским народима, пре свега са Србима и Румунима. Овај задатак требало је да подржи од стране Сечењија основано Прво царско и краљевско паробродарско друштво, које је 1832. располагало са три, а 1878. године са близу 200 разних врста пловила – што свакако сведочи о њеном лепом успеху (Bordás, 2010: 102).

Прерадова предузетих од стране Сечењија и групе инжењера предвођених Палом Вашархељијем Дунав готово да није био плован у Ђердапској клисури: низводно су при високом водостају уз животну опасност за путнике могле пролазити само мале дрвене лађе, а узводно није била могућа пловидба. Поменути радovima, у којима је на моменте учествовало неколико хиљаде радника, постигнута су два циља: изграђен је пут дуг 122 километара на левој обали Дунава (тзв. Сечењијев пут, завршен 1837.) и минирањем великих стена у Дунаву просечен је канал којим је омогућена безбедна пловидба паробродовима по високом и средњем водостају, а по ниском водостају на критичним деоницама роба и путници превожени су Сечењијевим путем. Овим радovima је пловност Дунава од Беча до Црног Мора са нуле осигурана на преко 150 дана, што је убрзо подстакао динамичан раст трговине у поменутом правцу. Прву пловидбу паробродом обавио је новосадски капетан Леман, бродом *Argo* 1832. године (Bordás, 2010: 102-106, 114, 125).

УЛОГА ИШТВАНА СЕЧЕЊИЈА У ПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ МАЂАРСКЕ ПРЕ РЕВОЛУЦИЈЕ 1848. ГОДИНЕ

Делатност грофа Сечењија од 1825. године знатно је допринела политичкој активизацији личности попут Лајоша Баћањија⁷, Ференца Деака⁸, Лајоша Кошута⁹, Ференца Келчеија, Миклоша Вешелењија и других као и

⁷ Гроф Лајош Баћањи (1807-1849) први премијер Мађарске током револуције 1848/1849. г. Био је стрељан 06. октобра 1849. године након гушења револуције.

⁸ Ференц Деак (1803-1876) мађарски политичар. Током револуције је био министар правде. Касније захваљујући пре свега њему скопљена је аустро- угарска нагодбе 1867. године.

⁹ Лајош Кошут (1802-1894) мађарски политичар, правник, новинар. Ступио је на публицистичку и политичку сцену у реформно доба (1825-1849). Био је један од најистакнутијих вођа мађарске револуције током 1848. године. Био је вршилац дужности председника од априла до августа 1849. године.

настајању реформистичког покрета у Мађарској (1825-1848). Тридесете су биле „Сечењијеве године“, тада је он био неприкосновена водећа личност реформистичке опозиције, личност која је дала полет и правац покрету. Народ га је славио, разне жупаније и градови су га изабрали за свог почасног грађанина, његова слика висила је на зидовима сала генералних скупштина магистрата (Gergely, 1998, 16), те није чудо да га је Лајош Кошут назвао највећим Мађарем (Kemény, 1970: 62). Његов успех није био резултат само поменутих публикација и јавних наступа већ и брзог и великог успеха Сечењијевих материјално-техничких подухвата, због чега се чинило да он има златне руке, односно да све успева што иницира. (Kemény, 1970: 130).

Гроф Иштван Сечењи је током целе своје политичке делатности био потпун свестан своје моралне одговорности у вези са развојем политичких и друштвених прилика у Мађарској и доживљавао је то као својеврсно тешко бреме. У том смислу га је дубоко забрињавало уверење да је развој мађарске нације тек у повојима и да је услед тога она веома осетљива, те да би погрешни или преурањени потези могли изазвати одлучне реакције хабзбуршког двора, што би пак могло у корену зауставити њен развој и чак гурнути мађарску нацију у правцу потпуне пропасти. Управо у том контексту, размере успеха и динамика реформистичког покрета с краја тридесетих и почетком четрдесетих година 19. века су га запрепастиле, јер му се чинило да догађаји измичу контроли и да убрзано крећу у правцу револуције. Ово сазнање га је подстакло да постане изразито критичан према свим појавама које су по његовом мишљењу због евентуалне реакције бечког двора или немађарског становништва могло угрозити зацртане циљеве. Услед оваквог резонувања доспео је у чудну и непријатну ситуацију да је чешће и жучније критиковао либералну опозицију – за чији настанак је у приличној мери био одговоран – него представнике конзервативних схватања, што је дало повода да га касније, између осталог, интерпретирају као зачетника политичког конзерватизма у Мађарској. Услед насталих прилика Сечењи је у другој половини тридесетих година престао са либералном политичком агитацијом и сву пажњу усмерио је на остварење својих материјалних предузећа попут изградње моста преко Дунава, регулације тока Доњег Дунава, развоја паробродарства и слично. Наспрам њега у политичком животу простор су добиле личности које су заступале радикалнија решења и већу динамику остварења политичких и привредних промена и чврст став према бечком двору.

Резултат је било опадање популарности грофа Сечењија у корист Лајоша Кошута, чему је на руку ишла политика двора која је јасно ставила до знања да не подржава чак ни постепене реформе попут оних предлаганих од стране Иштвана Сечењија. Штотице, двор се одлучио на репресивну политику, чији је резултат било хапшење и заточење Кошута, Вешелењија и других опозиционара. Расплет догађаја све јасније је пошао у правцу конфликта, што је Сечењи од самих почетака желео избећи, а то га је натерало да преиспита своју реформистичку концепцију (Spira, 1959: 44-45).

СУКОБ СЕЧЕЊИЈА И КОШУТА

Разлике у Кошутевој и Сечењијевој концепцији су се оцртавале све пластичније и детаљније. Сасвим поједностављено, могли бисмо констатовати, да док је Кошут сматрао да приоритет има постизање политичке самоуправе Угарске наспрам хабзбуршког двора, чије ће извојевање омогућити брз и у политичком смислу неограничен развој домаће привреде, друштва и културе, дотле је Сечењи сматрао да приоритет мора имати унутрашње јачање Угарске путем развоја привреде, благостања, слободе и дизања културе, што ће са своје стране на дуже стазе осигурати стабилну политичку еманципацију Угарске. Док је Сечењи још увек полагао наде у добру вољу Хабзбурга, Кошут у то уопште није веровао, штовише у одређеним условима био је спреман на сукоб са владалачком кућом, што је Сечењи одлучно одбацивао. Разумно расуђивање је чини се било на страни Сечењија, а емоције и мађарски национални слободарски дух на страни Кошута (Spira, 1959: 44-45).

Из ове суштинске концепцијске разлике развила се вишегодишња, жестока, али аргументована полемика пред јавношћу између грофа Сечењија и Лајоша Кошута, завршена 1848. године. Почетак дискусије се обично везује за Сечењиеву књигу под насловом *Народ Истока (A kelet népe, 1841)* у којем је оштро критиковао Кошута у вези са начином вођења политичке борбе и оптужио га за нестрпљивост и политику која води равно у револуцију, што ће изазвати крвопролиће, а у случају победе хабзбуршког двора – што се реално могло очекивати уколико дође до оружаног сукоба – слом дугогодишњих реформистичких стремљења и успостављање тежег облика апсолутизма.

Настала дискусија вођена је у вези са најважнијим актуелним политичким питањима Угарске, попут проблематике развоја и заштите мађарске индустрије; државно-правног положаја Хрватске; политике сукобљавања са двором, питања немачке царинске уније; питања изградње железничке пруге Вуковар-Ријека заговараног од стране Кошута (Сечењи је сматрао да је тај план погрешан, јер није развијао мађарске регије, јер је привредно повезивао јужнословенске области и области Војне границе, што у економском, националном и безбедносном смислу није било у интересу Мађара) (Berzeviczy, 1903: 152-153).

Дискусија између два мађарска великана праћена је са великом пажњом како од стране мађарске тако и од стране јавности немађарских народа Угарске. Расправа је несумњиво допринела дубљој и нијансираној анализи горућих питања и уједно је значила практичну примену једне од Сечењијевих омиљених теза: да је сучељавање мисли, разних концепција један од незаобилазних предуслова напретка (Görög, 2002: 376-377, Gergely, 1998: 16). Негативна последица полемике по грофа Сечењија међутим била је та, да је он временом остао без претежне већине својих пријатеља – либерала.

ОДНОС ПРЕМА НАЦИОНАЛНОМ ПИТАЊУ

Сечењи је највише негативних критика стекао својим ставом према националном питању. Иако је Иштван Сечењи у вези са националним питањем заиста имао напредне и слободарске погледе на нивоу европског либерализма, ипак треба да имамо на уму да је он изразито критичан став према народносној политици либералне мађарске опозиције заузео, полазећи од уверења да је по ствар развоја мађарске нације и државе (узимајући у обзир изразито противлибералну политику бечког двора) највећа претња потенцијално непријатељско расположење немађарских народности према Мађарима и према питању територијалног интегритета Угарске. У поменутом контексту настао је и чувени говор Иштвана Сечењија на отварању заседања Мађарске академије наука 1842. г. у којем је он уз детаљну анализу одлучно критиковао, по његовом мишљењу, сувише ревносну националну политику либералне опозиције, усмерене на стварање услова процесу мађаризације немађарског становништва Угарске, на дуге стазе. Сечењи је сматрао да је таква политика заслужна за видно повећање тензија између Мађара и немађара. Иако је његова критика била оправдана, била је тачна и примедба његових супарника, који су Сечењију пребацивали да шиба само по мађарском национализму а да не говори критички о националним захтевима немађара, што је заправо друга стране исте медаље. Чињеница јесте, да је развој националне идеологије Срба, Хрвата, Румуна, Словака и других народности имао своју сопствену динамику и логику и да је настао независно од мађарског националног препорода, међутим чини нам се да су национализми националности били у мањој или већој мери у интеракцији. То међутим не важи само на односе Мађара и немађара већ и на некад супротстављене интересе самих народности: српско-хрватске, српско-румунске, немачко-јеврејске или у ширем контексту Аустрије, на пољско-русинске, немачко-чешке, италијанско-словенске релације и конфликте.

Сечењи је истицао да површна мађаризација не може уродити истинским плодом, већ може изазвати само отпор. Наглашавао је да за мирну асимилацију није важна бројчана, већ квалитативна надмоћ, тј. развијеност у културном и цивилизацијском смислу које изазива симпатије и привлачност, како је приметио: *„...управо цивилизација, коју мач не може начети, то пред чим и најсјајније витештво мора да поклекне“* (Berzeviczy, 1907, Gergely, 1998: 12-13). Сечењи је истицао да уколико Мађари желе асимилацију немађара они морају постати „народни идеал“, који ће у друштвеном, политичком и културном смислу снагом примера привлачити немађаре (Fábián, 1992: 19). Гроф Сечењи је опомињао да су Мађари још далеко од тога да би испуњавали ове захтеве (Gesztési, 2010, Gróf Széchenyi István „tévedései“, halálának 150 éves évfordulóján, para 18.).

Српска јавност и штампа је веома помно анализирао Сечењијев говор, неки су му писали са изразима поштовања, чак је стигло писмо са потписом

250 српских свештеника. Јожеф Етвеш¹⁰ је истицао да је Иштван Сечењи била прва личност која је схватила разлику између историјског и културног концепта нације и указала на опасности од различите интерпретације појма нација (*Ózer*, 2010: 28-29). Треба да констатујемо да су Мађари и Срби у том погледу били у супротним таборима, али и то да је додатну збрку изазивала чињеница да савремене српске јавне личности често нису правили разлику између појма народа и нације, без обзира на то да су мађарски политичари обично помно разликовали та два појма: конкретно, мађарска либерална опозиција није порицала постојање других *народа* уз мађарски, али је ради очувања територијалног интегритета земље одбацивала прихватање постојање других *нација* сем мађарске и хрватске.

СЕЧЕЊИЈЕВА ДЕЛАТНОСТ НЕПОСРЕДНО ПРЕД РЕВОЛУЦИЈУ 1848. И ТОКОМ ЊЕ.

Како се током четрдесетих година јаз између бечког двора и либералне мађарске опозиције повећавао а с тиме и ставови опозиције постајали све радикалнији, Иштван Сечењи је, из већ објашњених разлога, одлучно критиковао либерале, чиме их је отуђио од себе те је у време формирања Конзервативне (1846) и Либералне странке (1847) остао у политичком смислу изолован (Kosáry, 1990: 284). Није се придружио ни једној странци. Штовише, с циљем реализације својих замисли у вези са развојем саобраћајног система Угарске, прихватио је на предлог бечке владе председништво секције Угарског намесничког већа за саобраћај 1845. године. У том својству прионуо је на спровођење два велика пројекта: планирање и изградња железничке мреже Угарске и пројект регулације тока реке Тисе. Припреме послова у вези са регулацијом Тисе су му у дотичним областима донеле толики пораст популарности, да су либерали на моменте били затечени ситуацијом (Dobszay, 2000: 38, Görög, 2002: 378, Kemény, 1970: 154, 157).

Као истрајни и одлучни противник радикалних политичких решења, свестан опасности које је револуција могла донети за судбину Мађара, избијање револуције у Мађарској 15. марта 1848. године Иштван Сечењи је доживео уз бројне и дубоке моралне и политичке дилеме. Пошто се сматрао иницијатором реформног покрета веровао је да је главни кривац што је на крају дошло до револуције – чињеница јесте да су неки припадници мађарских аристократских кругова њега заиста окривљавали управо за то. С друге стране, такође је чињеница да је реформни покрет изнедрио револуцију 1848. године – наравно уз дводеценијско залагање читаве плејаде мађарских либералних политичара за дубоке друштвене промене. Услед повољног развоја ситуације он је убрзо променио своје расположење. Као члан делегације Угарског државног сабора код владара 15-17. марта, имао

¹⁰ Етвеш Јожеф (1813-1871) мађарски правник, писац. Био је члан Баћањијеве владе 1848/1849. године, касније министар вере и просвете у оквиру Андрашијеве владе (1867-1971). Био је члан Мађарске академије наука.

је улогу у томе да цар и краљ Фердинанд V прихватио све важне захтеве реформне опозиције, формуисане на Сабору. У писму, свом дугогодишњем блиском сараднику Анталу Ташнеру, од 17. марта о тим догађајима Сечењи је писао одушевљено, констатујући да се срећа коначно осмахнула на Мађаре и да се може очекивати леп развој нације. При томе несобично је истицао немерљиву заслугу Кошута и Лајоша Баћањија у потигнутим успесима (што је нарочито интересантно ако знамо да је управу њих двојицу раније јавно и у својим дневницима окривљавао за изазивање радикализације реформног покрета и потпаљивање ватре револуције). Приметио је: „ Моја политика је била сигурна...али спора. Кошут је све положио на једну карту и досад је обезбедио домовини барем толико, колико моја политика можда чак ни за 20 година не би могла продуковати!...Ако не буде рекације и ако у нама буде више патриотизма него зависти, и више грађанских врлина него жеље за славом,...ја богме верујем: биће штогод још од Мађара и то не мало!“ Два дана касније свом некадашњем васпитачу Јаношу Лункањију пише: „Сад ће Мађари кренути или новим животом или су пред својим последњим часом. Ја сам још увек препун лепих нада. Моја тактика сада јесте да свом својом снагом и са највећом искреношћу подржавам Кошута и Баћањија.“ (Kovács H. - Körmendy K. - Mázi B. - Oplatka A., 2014, 434-435), а све то како би закони који су изгласани на Угарском државном сабору (радило се заправо о законима који су по својој суштини доносили заправо револуционарне промене у друштвеном, правном, привредном и државно-правном устројству Угарске и чији је добар део сам Сечењи предложио током претходних деценија) били верификовани од владара што пре и да би се хитно приступило њиховом спровођењу.¹¹ У складу са оваквим ставом и увиђајући да Кошутови револуционари теже смиривању страсти, гроф Иштван Сечењи се прихватио министарства саобраћаја у револуционарној мађарској влади грофа Лајоша Баћањија (формирана је 7. априла) и са великим еланом приступио је послу.

Каснији развој збивања међутим показао је да су Сечењијеви стари страхови ипак били оправдани: бечки двор је признао промене у Мађарској само под притиском револуционарних догађаја у Европи и у самој у Аустријској монархији. По смиривању прилика Двор је желелео сву контролу над догађајима вратити у своје руке, а евентуалне реформе вршити у складу са својим конзервативним схватањима, што је било далеко од либералних решења озаконених у Мађарској. Опште прилике погоршао је оружани устанак Срба и Румуна против мађарске владе и прокламација сецесије знатних

¹¹ У писмима свом секретару Анталу Ташнеру и управнику имања Лункањију 21. и 22. марта Сечењи примећује да је могуће да ће после усвајања закона о укидању кметовских обавеза приходи са поседа до те мере смањити да ће живети претежно од некретнина у Будиму и Пешти. С тим у вези моли управника, да израчуна колики ће бити приходи без урбаријалних дажбина (деветина, работа, итд). Такође га упућује да газдинство води са максималном предострожношћу и да шетеди где год је то могуће, да током 1848. не планира никакве инвестиције и поправке. Констатује, да тренутно не би желео никога отпуштати, али да ће то бити неминовно касније. Сечењи пише да су припадници аристократије (који су овим законом највише изгубили) очајни. (Kovács H. - Körmendy K. - Mázi B. - Oplatka A., 2014, 436-439).

територија. Слично, Хрватска под баном Јелачићем, у тесној координацији са бечким двором, окренула се против Мађара и отпочела војну кампању царске војске против мађарске револуције. Под теретом избијања насилних решења у први план политичких дешавања, притиснут бојазнима од могуће социјалне револуције у Мађарској, притиснут страховањем од евентуалног катастрофалног исхода грађанског рата, распада Угарске и пропасти Мађара, као и под теретом осећања сопствене одговорности у свему томе, ионако осетљиви и пренапрегнати живци грофа Сечењија су попустили. Повукао се 4. септембра са положаја министра у револуционарној влади и доживео је нервни слом. С обзиром да је наредног дана покушао да изврши самоубиство, његов лекар Пал Балог је уз сагласност чланова породице, Сечењија одвезао у приватну душевну болницу у Деблинг у предграђу Беча (Gergely, 2009: 16, Viszota, 2 1933: 201-211).

СЕЧЕЊИЈЕВА БОЛЕСТИ КАСНА ПОЛИТИЧКА АКТИВНОСТ

Гроф Иштван Сечењи је у поменутом санаторијуму преживео кржаве дане одбрамбених борби Мађарске, масовну руску војну интервенцију, крах револуције и сурово одмазду бечке владе над вођама и делом учесника револуције. Преко новина и књига од првих дана је био упознат са извршењем бројних смртних казни и утамничења револуционара, са разним злоупотребима од стране бечких власти, са спровођењем насилна регрутације у царску војску као и са чињеницом да је велики број револуционара емигрирао у Турску, САД, Велику Британију, Италију и друге земље. Револуционарне тековине су поништене сем ослобађања кметова и једнакости пред законом. Чинило се да су се зле слутње грофа Сечењија обистиниле.

Сечењијево душевно стање је 1848-1851. године било тешко. Кривио је себе за настанак реформистичког покрета, за подршку револуцији, за многе смрти и јад у којем се Мађарска нашла. Наравно имао је свој део не мале одговорности у свему томе, али је своју улогу ипак знатно преувеличао. Мучила га је тешка грижа савест и због својих грехова из младалачког доба. Није желео примити у посету чак ни чланове своје породице. Примећивали су се код њега знакови маније гоњења – чијем лечењу сигурно није помогла чињеница да га је један од болесника покушао задавити – од чега се успео одбрани. Ипак, захваљујући бризи, његово стање се у периоду 1852-1856. знатно побољшао и чинило се да је успео обновити своју менталну снагу и свежину. Извори сведоче о томе да се од краја 1856. г. вратила његова воља за живот, водио је уредан живот, интензивно се занимао за политичка догађања, примао је све више посетилаца и почео је поново да пише. Преузео је управљање својим великим поседима. Сечењијеви пријатељи и родбина били су уверени да је гроф оздравио, његови лекари међутим нису делили то мишљење. Они су такође констатовали да је побољшање заиста било веома видно и значајно, али и да није дошло до потпуног оздрављења (Viszota, 2 1933: 211-216).

Његов петособан санаторијумски апартман постало је право стециште опозиционара који су долазили да се саветују са њим о актуелно политичким темама, што је привукло пажњу аустријске тајне полиције и убрзо је отпочет полицијски надзор над њим. Сечењи је почео објављивати чланке у значајнијим француским и немачким новинама, иницирао је контакте са француским и британским политичарима. Највећим непријатељем Мађара у овом периоду сматрао је неоапсолутистичку политички систем наметнут из Беча и свом својом снагом се борио против њега (Gergely, 1998: 15). У слободно време писао је обиман рад, који није наменио за публикување и у којем је без пардона и устегања критиковао актуелан аустријски режим, владалачку кућу, владара и министре (касније је тај текст назван *Великом мађарском сатиром*) (Gergely, 1998: 15).

Последње и уједно једо од најчувенијих Сечењијевих дела настало је у вези са анонимном брошуром писаном вероватно на миг бечког двора. Текст је у нереално позитивним бојама приказао репресивни апсолутистички режим успостављен од стране министра унутрашњих послова Александра Баха¹² у Мађарској и уједно одбацивао захтеве опозиционо расположене политичке елите (*Rückblick...*, 1857). Сечењијев спис (*Ein Blick auf den anonymen Rückblick*, 1859), формулисан је коришћењем делова *Велике мађарске сатири*, али у знатно пречишћеном облику. Сечењи је одлучно и духовито побијао тезе провладине публикације и извргао руглу Бахов политички систем и њега лично (Görgög, 2002: 399). Његова књига је прокријумчарена и публикована у Лондону и Единбургу и изазвала је велику пажњу и својеврстан политички скандал. Иако је рад објављен анонимно, садржај и сјајан стил нису оставили пуно дилема у вези са његовим аутором. Многи који су читали књигу су сматрали, да онај ко је тако тачно и детаљно информисан и способан да изврши толико проницљиву анализу проблема свога доба, не само да не може бити умно поремећен него да то никад није ни био (Viszota, 2 1933: 215). Утицај књиге био је знатан: продубио је постојећу кризу Баховог система и придонео њеном паду (Gergely, 1998: 17).

Рад је само још више разбеснео бечке владајуће кругове: гувернер Мађарске, надвојвода Албрехт је позвао власти на предузимање мера против грофа Сечењија, пребацујући му његову противвладину публицистичку делатност и примање опозиционих политичара у свом апартману. Појачан је полицијски надзор над њим и вршен је притисак у смислу заостравања дилеме о његовом здравственом стању: уколико је здрав мора да напусти санаторијум и по потреби да се суочи са правосудним органима, а уколико није здрав, у том случају треба га пребацити у државну лудницу без икаквих привилегија. (Viszota, 2 1933: 223-224). То је практично значило да ће гроф

¹² Александар фрајхер фон Бах (1813-1893) Аустријски политичар. Његов највећи допринос политици је увођење институције централизоване политичке контроле на почетку и за време владавине Фрање Јосифа I (1848-1916). Бах је централизовао административну политику Аустријског царства, смањено је слободу штампе и укинуо јавне судове. Затвори су у периоду његове владавине били пуни политичких затвореника.

Сечењи ускоро бити предат суду.

Устежући се због могућих реакција, власти су се одлучиле на претрес Сечењијевих одаја тек после дужег премишљања. Тражећи кореспонденцију са лордом Палмерстоном¹³ и Наполеоном III (као председник 1848-1852, као цар 1852-1870), марта 1860. г. предузет је претрес код грофа и неких његових истомишљеника па и родбине. Иако тражена документа нису нађена полиција је наишла на текст *Велике мађарске сатуре* – чија је садржина пружала сасвим довољно разлога да гроф Сечењи буде ухапшен и затворен, не само због изнетих политичких ставова већ и због евидентне вишеструке увреде владареве личности. Рачунајући на несигурну политичку ситуацију, власти међутим нису одмах предузеле мере против њега (Viszota, 2 1933: 224). Догађаји су несумњиво утицали на погоршање душевног стања Иштвана Сечењија и да се код њега учврсти мисао да ће у скорој будућности он и његова породица бити изложени даљим притисцима. Чини се да није видео излаз из ситуације, о чему сведочи и последњи запис његовог дневника, шест дана пред смрт: „Не могу се спасити“. Извршио је самоубиство на Ускрс, 7. априла 1860. године (Gergely, 2009: 18-19).

Смрт грофа Иштвана Сечењија изазвала је велику жалост код мађарског становништва Угарске, али са поштовањем и пијететом извештавале су и новине немађарских народности о догађају. Тако су српске новине са жаљењем констатовале његову смрт и истицале да је Сечењијев живот и дело пример правог патриоте. У некрологу објављеном у првом тому *Србског Летописа* из 1860. године констатује се да је дан његове смрти најтужнији дан у историји Мађара због смрти „највећег Мађара“, истичући да је мало таквих примера у историји као што је Сечењијев, јер је он постао опште цењен и омиљен код свог народа упркос чињеници да га је стално, жестоко критиковао, да је његове грешке и мане непрестано истицао и готово га приморавао да у моралном и материјалном погледу напредује (Ózer, 2010: 31).

* * * * *

Уместо закључка желели би смо завршити са мислима Иштвана Сечењија карактеристичним за његову личност. Реч је о грофовој дневној молитви: "Свемогући Боже послушај моју свакодневну молитву. Испуни ми срце анђеоском љубављу према теби, према мојој домовини, свим људима и суграђанима. Просветли ме пламеним духом и моћним умом херувима. Дозволи да погледам у будућност, дозволи да спознам разлику између зрна доброте и зла. Саопшти ми шта да чиним, како бих Ти једном могао да положим рачуне за капитал којим си ме обдарио. Желим размишљати и радити даноноћно током целог свог живота. Поведи ка успеху оно што је добро, а згази у клици оно што би могло дати лош плод. Помози ми да

¹³ Хенри Џон Палмерстон (1784-1865) британски државник, који низ година водио владу, затим спољну политику државе, а у периоду 1855-1865 (са кратком паузом) је био премијер Велике Британије.

потиснем у себи све жестоке страсти. Дозволи ми да са правом духовном понизношћу гледам на све у свету и да тако започнем сва своја дела. Да се моја молитва оствари не само у речима већ и у мојим делима и да се тако непрестано шири у свет. Амин” (Mustos, 1992: 4).

И још нешто: „Јој и тој нацији којом се не управља у складу са постојећом стварношћу и духом времена, већ према неким несвареним теоријама и експериментима сугерисаним маштом и фантазијом“ (Fábián, 1992: 23).

Zoltán Györe & Attila Pfeiffer

COUNT ISTVÁN SZÉCHENYI, SYMBOL OF PROGRESS AND PATRIOTISM

Count István Széchenyi was one of the greatest personages in the Hungarian history. He was the founder of the liberal-national programme, and one of the leaders of the Hungarian reform era 1825-1848. Through his own example he showed that unwavering patriotism, endless energy and persistence in political, economical and social problems will be profitable, and it will have positive results in the development of the country. With his moral qualities, wide ranging social and political thoughts he became an emergent and hardly reachable example for his age, and for the next generations as well. He was the founder of the Hungarian Academy of Sciences, the builder of the bridge, which connected the city of Buda with the city of Pest, he developed the traffic, especially the steam shipping, he controlled the Danube River in the Iron Gates Gorge. He also wanted to establish the railways of Hungary, and he wanted to improve Budapest, so that the city would become the economic and cultural center of the country. Count Széchenyi also started top-quality horse breeding, horse races and he also established the casinos in Hungary.

Keywords: István Széchenyi, Vormärz, Hungary, Serbia, Habsburg Monarchy, liberalism, nationalism, historical entities , 19th century

ИЗВОРИ

- Berzeviczy, A. (1907). *Gróf Széchenyi István munkáiból*. II. kötet, Budapest., Franklin Társulat.
- Gergely A., Spira Gy., & Sashegyi O. (1991). *A magyar akadémia körül*. In: *Széchenyi István válogatott művei*, II. kötet. Budapest, Szépirodalmi Kadó.
- Nagy, J. (1983). *Szöveggyűjtemény a magyar történelem forrásaiból (1790-1962)*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- Szentpéteri, J. (ed.) (2000). *Írásos emlékek*. In: Magyar Kódex 4. *Reformkor és kiegyezés*. Budapest, Kossuth Kiadó.

ЛИТЕРАТУРА

- Bethlen, I. (1932). *Széchenyi emlékbeszéd*, Budapest, Nemzeti Casino.
- Boleszny, A. (2010). Széchenyi munkálatai az Al-Dunán. In: Bordás, Gy. (ed.) (2010).

- Széchenyi István Szerbiában. Naplók, dokumentumok.* 121-126. Újvidék, Forum Könyvkiadó.
- Dobszay, T. (2000). *A nemzettéválás kora (1790-1848)*. In: Szentpéteri J (ed.) (2000) *Magyar Kódex 4. Reformkor és kiegyezés*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- Fábián, E. (1992). *Széchenyi István szabadeévű politikai modellje*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum LIV. kötet, 1-4. Füzet.
- Falk, M. (1868). *Széchenyi István gróf és kora*, Pest, Emich Gusztáv.
- Fried, I. (1967). *A szerb irodalom útja Magyarországon 1780-1841*. Докторска дисертација, Универзитет у Сегедину. sa http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2089/1/1967_fried_istvan.pdf
- Gergely, A. (1998). *Széchenyi István*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Gergely, A. (2009). *A reformkor Magyarországon*. In: Romsics, I. (ed.) *Magyarország története. A nemzeti ébredés kora 1790-1848*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- Görög, F. (2002). *A magyar nemzet története*. Budapest, Horizont Kiadó.
- Gróf Széchenyi István „tévedései”, halálának 150 éves évfordulóján, Szekszárdon tartott ünnepi Széchenyi megemlékezésen elhangzott előadás, szerkesztett változata. Szekszárd sa.http://www.szechenyiemlekbizottsag.hu/files/Szechenyi_tevedesei.pdf
- Grünwald, B. (1890). *Az új Magyarország. Gróf Széchenyi István*. Franklin Társulat, Budapest.
- Györe, Z. (2009). Концепција „усаглашавања интереса“ као основа реформне политике мађарских либерала у vormärzu. *Истраживања*, .20, 73-107.
- Györe, Z. (2009). *Mađarski i srpski nacionalni preporod*, Novi Sad, Vojvođanska akademija nauka i umetnosti.
- Halász, G. (1. maj 1934). A fiatal Széchenyi. *Nyugat*, str.12.
- Kecskeméty, A. (1987). *Gróf Széchenyi István utolsó évei és halála*. Budapest, Szépirodalmi.
- Kemény, Zs. (1970). Portrék. In: Tóth, Gy. (ed.) (1970), *Sorsok és vonzások* (str. 125-125). Budapest, Szépirodalmi Kiadó
- Kosáry, D. (1990). *Újjáépítés és polgárosodás 1711-1867*. Budapest, Háttér- és Könyvkiadó.
- Kovács H., Körmendy K., Mázi B., Oplatka A. (2014) *“Ezt köztünk! Isten áldja!”* Изабрана писма Иштвана Сечењија, Budapest, MTA Művészettörténeti Intézet.
- Krestić, P. (2003). Mađarsko-srpska prožimanja tokom prve polovine XIX veka: Primer Stefana Sečenjija. U: Kovaček, B. Lastić P. (ur.) (2003) *Iz istorije srpsko-mađarskih kulturnih veza*. (str. 101–106). Novi Sad–Budimpešta, Forum Könyvkiadó.
- Mérei, Gy. (1983). *Magyarország története 1790-1848*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Mustos, N. I. (1992). Széchenyi István időszerűsége. *Fizikai Szemle*, 41.
- Németh, F. (2010). Boleszny Antal Széchenyi kutatásairól. In: Bordás, Gy. (ed.) (2010) *Széchenyi István Szerbiában. Naplók, dokumentumok*, Újvidék, Forum Könyvkiadó.

- Nyári, K. (2014). *Igy szerettek ők*, Corvina kiadó, Budapest.
- Ózer, Á. (2010). Széchenyi Istvánnak, a „legnagyobb magyar”-nak a helyea szerb történelmi tudatban. *Létünk*, 2010/4. 26–34.
- Pándi, P. (196). *A Magyar irodalom története 1772-1849*, Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Spira, Gy. (1959). *A magyar forradalom 1848-1849-ben*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Viszota, Gy. (1933). Gr. Széchenyi István elmeállapota és halála, *Irodalomtörténeti Közlemények*, XLIII, Budapest.
- Vujicsics, Sz. (2010). Széchenyi István Szerbiában 1830. In: Bordás Gy. (ed.) (2010) *Széchenyi István Szerbiában. Naplók, dokumentumok*, Újvidék, Forum Könyvkiadó.
- Zichy, A. (1896). *Gróf Széchenyi István Életrajza*, I. kötet 1791-1844, Budapest, Franklin Társulat, <http://mek.oszk.hu/05800/05836/html/>